

5. Ukrainka Lesia. *Dramatuchni tvory*. [Dramatic works]. Kyiv, 1989. 761 p. (in Ukrainian).
6. Ukrainka Lesia. *Zibr. tv.* [Collection works]. Kyiv, 1975–1979, vols 1–12. (in Ukrainian).
7. Schandryi M. *W obymach imperii. Rosiyska ta ukrainskha literaturu novitnoi doby* [Russian and Ukrainian literature of new times] Kyiv, 2004. 496 p. (in Ukrainian).

Serhiy Romanov. «Boyarina» by Lesya Ukrainka and «Getman Doroschenko» by L. Starytscha-Chernachivska: the Text's Dialog over Comparison History-philosophy Conceptions. In this article the two historical drams of Ukrainian writers of the break of the XIX and XX centuries are outlined. The article focuses on cultural, social and psychological aspects of historical period middle of XVII centuries in Ukraine. The main problem in the artistic works of both writers is loss independence by Kossack Republic (the current name of Ukraine) because of aggression Moscovia (the current name of Russia). For the L. Starytscha-Chernachivska's art conception is very important to show political and military way capture by Moscow monarchical despotism free but unlinked kossack's higher social class. This writer draws attention to real historical events (civil wars, invasion of Turkish Sultan in East Ukraine, relationship with Poland) and real historical persons (P. Doroschenko, I. Mazepa, Mechmed IV). For the Lesya Ukrainka art conception is very important to show the typical man's of the era individual reactions on time call. So the heroes of this writers is fictional characters.

Key words: history, art, life, death, enemy, war, dignity, duty.

Романов Сергій Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID: 0000-0003-1404-4584*; *sergmr@ukr.net*

УДК 821.161.2-1.09Українка

Лариса Семенюк

Візія любові у творчості Лесі Українки в контексті українській літературній традиції

У статті підсумовано дослідження любовної традиції в українській літературі, окреслено найбільш загальні тенденції й закономірності у підходах до цієї теми митців різних літературних епох – від середньовіччя до модернізму, розкрито діалектику розуміння любові у творчості Лесі Українки. Наголошено, що письменниця у своїй поетичній та драматичній творчості

підносить жертвну любов, несумісну з ортодоксально-релігійним світоглядом («Одержима»), метафізичну, містичну любов, вищу за смерть («Айша і Махоммед»), вибудовує власну концепцію любові, що є ключем до розуміння її художнього світу.

Ключові слова: Леся Українка, любовна традиція, «Одержима», «Айша і Махоммед», лірична поезія, драматична поема.

Невмируще, освячене віками історії і людським досвідом почуття любові, незалежно від ідеологій та суспільних установок, було й залишається однією з магістральних тем мистецтва, і насамперед мистецтва художнього слова. На жаль, спеціальних досліджень про цю наскрізну тему нашої національної літератури вкрай мало. Одне з останніх – «Теорія українського кохання» М. Томенка (Київ, 2002) – трактує її переважно в епістолярному та життєвому вимірах і обмежується часовими рамками кінця XVIII – XX ст. Як зауважує сам автор, його праця – це насамперед історико-публіцистичне есе, де осмислення проблеми здійснене за допомогою філософського, літературного та етнопсихологічного матеріалу [8, с. 5]. Тож любовний дискурс тисячолітньої української літератури все ще залишається малопізнаним феноменом у рецепції нашого літературознавства. Звичайно, певні кроки в цьому напрямку вже зроблені. Маємо на увазі зібраний і впорядкований матеріал, що склав такі видання, як: «Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – поч. XIX ст.» (Київ, 1984); «Чари кохання: Любовна лірика українських поетів XIX – початку XX століть» (Київ, 1985); «Оріон золотий: Любовна лірика українських радянських поетів» (К., 1986); «Український декамерон» (Київ, 1993); «Слобожанська муза: Антологія любовної лірики XVII – XX століть» (Харків, 2000), «Шедеври української любовної лірики» (Харків, 2006). Ці збірники, а також передмови і коментарі до них дають певне уявлення про історичну діалектику теми любові в українській літературній традиції. Проте вкрай необхідні системні студії цієї теми, що є справою не одного року й можливі завдяки спільним зусиллям багатьох учених.

Мета статті – підсумувати дотеперішні дослідження любовної традиції в Україні, окреслити найбільш загальні тенденції й закономірності у підходах до цієї теми митців різних літературних епох та розкрити діалектику розуміння любові у творчості Лесі Українки.

Категорією любові позначаємо один із тих вічно повторюваних і щоразу неповторних, індивідуальних станів людського буття, які не просто знаходять свій відгук у літературі, а є її своєрідним індикатором, лакмусовим папером, що відображає культурний рівень суспільства, його емоційну сферу. Ставлення до любові, закарбоване у мистецтві слова на кожному з відрізків історичного й культурного поступу, дає можливість відчутти пульс того чи іншого часу, реставрувати його ціннісну шкалу, підійти до розуміння особливостей національної чуттєвості.

Показово, що вже у Біблії, яка для всіх літератур християнізованих народів стала священною Першокнигою, закладено основні міркування про таїну любові: *«Сильне кохання, як смерть, ... воно полум'я Господа!»*, *«Світ – це твориво любові»*, *«Любов долає геть усе»*. Зрозуміло, що біблійне величання любові насамперед виходило з відомої істини *«Бог є любов»*, проте не треба забувати і про *«Пісню над піснями»* царя Соломона, що є справжнім гімном земній, плотській любові: *«Нехай він цілує мене/ поцілунками уст своїх, –/ бо ліпші кохання твої/ від вина!/ На запах оливи твої запаши, / твоє ймення – неначе олива/ розлита, / тому діви кохають тебе!»* (Пісня над піснями: 2-3) [2, с. 754]. І далі – цілий ряд епітетів, порівнянь, звертань, що підсилюють звучання перших рядків: *«кохання твої від вина приємніші»*; *«мій коханий для мене – мов китиця мирри»*; *«мій коханий для мене – мов кипрове гроно»*; *«твої очі немов голубині»*; *«який ти прекрасний, о мій ти коханий, який ти приємний!»* (Пісня над піснями: 4-16) [2, с. 754].

Те ж саме піднесення чуттєвості, а поряд з цим – універсальності та всеперемагаючої сили любовного почуття зустрічаємо в Першому листі апостола Павла до коринтян у розділі *«Гімн про любов: Любов над усе!»*: *«Коли я говорю мовами людськими й ангольськими мовами, та любови не маю, – то став я як мідь та дзвінка або бубон гудячий!»*

І коли маю дара пророкувати, і знаю всі таємниці й усе знання, і коли маю всю віру, щоб навіть гори переставляти, та любови не маю, – то я ніщо!

І коли я роздам всі маєтки свої, і коли я віддам своє тіло на спалення, та любови не маю, – то пожитку не матиму жадного!

Любов довготерпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не надимається, //не поводить нечемно, не шукає

тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, // не радіє з неправди, але тішиться правдою, // усе зносить, вірить у все, сподівається всього, усе терпить!

Ніколи любов не перестась! («Перше послання св. ап. Павла до коринтян: 13») [2, с. 1279].

На жаль, у киеворуське книжне середовище Біблія проникала поступово і утверджувалася лише в тих її складових, що мали церковно-практичне та навчальне призначення: Євангелія, Апостол, Псалтир. Відтак на багато століть «вплив аскетичних писань на життя Давньої України» стає, за словами М. Возняка, «величезний і всесильний» [3, с. 282]. Парадоксальне для середньовіччя твердження, що *«без любові ані хрещення нам не допоможе, ані покаяння»*, звучить у проповіді про любов Климента Смолятича. Любов, – каже митрополит, – це *«Покров від спеки гріховної, / вежа та стіна проти ворогів, / лікування хворим, / ключ царства... / двері небесні, / що ведуть у житла вічні...»* [14, с. 145].

Величання божественної любові, що звучить у проповідях та церковних піснеспівах (молитвах, гімнах та псалмах), ніби заступає земне почуття між чоловіком та жінкою, а біблійна теза про жінку як «сосуд зла» варіюється і в зразках місцевої книжності (наприклад, у «Молінні» Данила Заточника).

З огляду на це, унікальною є незрівнянна молитва княгині Ярославни зі «Слова о полку Ігоревім» з її закликами до сил природи врятувати *«мою ладу»*, коханого князя, від неминучої загибелі в половецькому полоні. У плачі-молінні Ярославни так багато любовної риторики, яка походить, вочевидь, від дружинних пісень-плачів та фольклорних голосінь за померлими чоловіками-воїнами, що хочеться вбачати в ній сталу традицію, щоправда слабо збережену: *«утру князю кривавії його рани на дужому його тілі»*; до Дніпра: *«Прилелій, господине, мою ладу мені, щоб я не слала йому сліз на море рано»*; до сонця: *«Чому, господине, простерло гарячі промені свої на лади воїв»* [7, с. 49–50].

Справжнє зацікавлення темою любові приходить в Україну разом із першими спробами літературної творчості в ренесансному дусі. Уже в XVI столітті творяться поодинокі любовні вірші-пісні, про що свідчить текст «Штефана-воєводи» з чеської граматики Яна Благослава, найдавніші пісні світські (світові), любовна поезія «на злобу дня» тощо. Тоді ж починає розвиватися любовна поезія вчена,

заснована на естетичних засадах європейського ренесансу: Себастьян Кленович у поемі «Роксоланія» завіршував зворушливу легенду про те, як палко хотіла дівчина Федора привернути коханого Федора, котрий не виявляв належної статечності, через що вона змушена вдатися до чарів. Отже, як слушно зауважує В. Шевчук, у XVI столітті накреслюється два шляхи розвитку любовної лірики: з одного боку, вірш-пісня, який живе одночасно фольклорним і літературним життям, а з іншого – любовні мотиви вченої поезії [15, с. 104].

Проте справжнє величання любові на українських землях, за словами Л. Ушкалова, «є витвором барокової доби «розкошів і сум'яття», доби героїчного чину в нашій історії» [12, с. 467–468]. У ту пору в літературі здебільшого лунали пройняті містичним пафосом «божественні пісні», зібрані й опубліковані отцями-василіанами в почаївському «Богогласнику». Про таїну божественної любові в душі цієї лірики розмірковував під кінець XVIII ст. Григорій Сковорода: *«Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любові, тобто Бога? Хіба всі дарунки, навіть ангольська мова, не є ніщо без любові? Що дає основу? – Любов. Що творить? – Любов. Що зберігає? – Любов, любов. Що дає насолоду? – Любов. Любов – початок, середина і кінець, альфа і омега»* [6, с. 264–265].

Однак поети не цуралися й утіх земного кохання. Саме тоді народилася фривольна «Бандурка» – витвір дяків-пиворізів з прозорою еротичною символікою [див: 1; 11]. І. Франко, який з-поміж інших пісень у праці «Студії над українськими народними піснями» проаналізував «Бандурку», зазначив, що такі тексти «безсоромні, смілі, пластичні і оригінальні, та при тім наївні і чисті в своїй натуральності, як твори Сапфо й Арістофана» [13]. У той же час постала незрівнянна пісня Семена Климовського «Їхав козак за Дунай» – «старожитній слобожанський образок лицарського завзяття та «щирої любові» [12, с. 468].

Ця барокова «щира любов», як припускає Л. Ушкалов, «правила за взірєць і нашим поетам-романтикам...» [12, с. 468]. «Своє почуття любові романтики вбирали в пишні шати виплеканої під добу бароко народної пісні. «Козаченько», «дівчинонька», «кінь вороненький», «зіронька ясна», «чужа сторононька», «сизий голуб», «доленька» та сила-силенна інших усталених образів, що складають іконосферу романтичної любовної лірики, зокрема поезії Левка Боровиковського,

Степана Писаревського, Михайла Петренка, Миколи Костомарова, Якова Щоголева, роблять кохання не лишень прикметно мінорним та шляхетним, але й надають йому відтінку національної туги та стрімкого пориву *ins Blaue*» [12, с. 468].

Ця традиція мала довге життя в українській літературі ХІХ століття. Однак із часом романтичні думки та символи потроху поступаються місцем позитивістським настановам. У Бориса Грінченка, Івана Манжури, Павла Грабовського та інших любов до жінки зазвичай переходить у любов до знедаланої Вітчизни та її народу, а образ коханої надає ліричному героєві сил для боротьби і громадської справи. У Грінченка: *«В думці з'явилася ти/ Передо мною, кохана, –/ Знову я чую тоді:/ Сили боротися стане»* [4, с. 26]. Або ж: *«Кохана єдина!/ Ми вкупі з тобою/ Робили над ділом святим»* [4, с. 39]. Загалом же Грінченкове *«Не для розкошів і втіх ми свої руки з'єдали...»* можна вважати лейтмотивом інтимної лірики пори позитивізму.

Межа ХІХ–ХХ століть привносить до української любовної поезії нові ритми. Їхнім класичним втіленням є Олесеві *«Чари ночі»: «Сміються, плачуть солов'ї/ І б'ють піснями в груди: /«Цілуй, цілуй, цілуй її –/Знов молодість не буде!»* [16, с. 195].

Як стверджує Л. Ушкалов, «модерна поезія плекає власний міт про любов. Його окремими галузками є Плужникове знання «потойбіччя» пристрасті, Сосюрина первородність почуттів (*«Так ніхто не кохав. Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання...»*) або ж геть «безумний» і «трепетний» волюнтаризм Володимира Свідзинського» [12, с. 469–470].

Окремою гілкою в цій модерністській рецепції теми любові можна вважати творчість Лесі Українки. Її шедеври інтимної лірики – *«Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...»*, *«Уста говорять: він навіки згинув!...»*, *«Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...»* – не лише емоційно, а й хронологічно близькі до *«Одержимої»* – «тексту, яким починається зріла Леся Українка» [5, с. 94]. Пережитий у ніч *«Одержимої»* «досвід смерті» вивів письменницю, за словами О. Забужко, «на новий рівень, майже не поясненого з точки зору іманентної логіки літературного розвитку» [5, с. 96]. Це позначається насамперед на авторському розумінні категорій любові і смерті. На прикладі *«Одержимої»* неважко побачити, що «її концепція любові в ортодоксальну християнську

догматику не вкладається» [5, с. 156]. Недаремно вчені наголошують, що устами Месії і Міріам «говорять між собою дві різні релігійні системи» [5, с. 157].

Носієм християнської любові у творі є Месія: він засуджує всяку ненависть до зла, вчить любити ворогів, будучи певним, що вони коли-небудь обов'язково прозріють. Міріам же є втіленням іншої, не типово християнської (швидше – еретичної) любові: вона категорично неспроможна любити *«його і всіх»* та не приховує своєї ненависті до тих, хто зрадив Месію: *«Я знаю се, проклята я навіки, / бо я люблю не вмю ворогів»* [9, с. 134].

Разом із тим героїня «Одержимої», яка чинить трагічний бунт проти християнського всепрощення та послуху волі Бога-Отця, керується лише любов'ю: *«віддати душу»* для неї означає *«бути готовим загинути за любов»* [9, с. 134–135]. Ведучи словесну боротьбу з Богом (Месією) та людьми, які покинули його на смерть, ця жінка, втративши надію будь-що змінити, несамовито прагне врятувати коханого бодай *«від екзистенційного жаху самотньої смерти»* [5, с. 89]: *«Нехай даремне! Та позволь загинути / Хоч не за тебе, то з тобою вкупі!»* [9, с. 137]. Нею рухає тільки й виключно любов: якщо не вдається викупити коханого в жорстокого Бога-Отця ціною власного життя, то принаймні ціною власної душі, опротестувавши волю і Отця, і покійного йому Сина-Месії [5, с. 89].

Вчинок Міріам – це вияв жертвовності, але такої, «яка суб'єктивно за добровільну жертву не сприймалася» [5, с. 145]. Як каже Месія Міріам: *«жертви я не хочу, / любові тільки»* [9, с. 135], і вона не порушує цієї настанови. Жертва Міріам – це жертва радісна, *«з любови»*, не з *«рабства»*, а зі щедрості – з повноти й надміру душевних сил, які просто не можуть реалізуватися інакше як через безупинну самовіддачу [5, с. 145–146]. Така жертва, за заповіддю Месії, більша й важливіша за саме життя: *«віддати тіло»* – *«в тім душі нема»*, *«Хто зрікся всього, а себе не зрікся, / не любить той»* [9, с. 135]. Відтак Міріам, пройшовши на землі услід за Месією всі митарства, як і він, гине мученицькою смертю під градом каміння – *«Не за щастя... / не за небесне царство... ні... з любові!»* [9, с. 147].

Такий же мотив «любові до приреченого», «порятунку від ув'язненості в собі через обдарованість Іншим» (О. Забужко) звучить у прозовій поезії авторки *«Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...»*: *«...я пішла до тебе всею душею, як сплакана дитина*

іде в обійми того, хто її жалує. Се нічого, що ти не обіймав мене ніколи, се нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я піду до тебе з найщільніших обіймів, від найсолодших поцілунків! Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вмієш рятувати мене від самої себе» [16, с. 150–151]. Тут маємо, за словами О.Забужко, вияв «щонайглибшої міжособистісної єдності, котра лише й здатна розв'язати проблему людського існування» [5, с. 109]. Ця єдність двох людей зрілого й самосвідомого стану є також лейтмотивом віршів Лесі Українки «Все, все покинуть, до тебе полинуть...», «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...», «Я бачила, як ти хилився додолу...», «Уста говорять: він навіки згинув!...». У цих поезіях кохання постає як акт творчого «глибинного спілкування» (Е. Фромм) [5, с. 110], а самозречена любов виявляється сильнішою за смерть: *«Тебе нема, але я все з тобою!»* [16, с. 154].

Ця авторська «релігія любови» (О. Забужко) отримує ще один важливий акцент у драматичній поемі Лесі Українки «Айша та Махоммед»: шлюб земний, заснований на сексуальному коханні постає тут позбавленим цінності порівняно зі шлюбом містичним, «вічним», у якому тіло участі не бере. Більше того – якраз звільнення від тіла (фізична смерть Хадіджі) найпереконливіше демонструє остаточний тріумф і нерозривність містичного зв'язку [5, с. 158].

У цьому творі перед читачем постає «формальний» любовний трикутник – формальний на двох рівнях: по-перше, тому, що одна зі сторін, Хадіджа, давно померла і присутня тільки «віртуально» – у розмові Махоммеда з новою дружиною, юною красунею Айшею, – а по-друге, тому, що, як з'ясовується з перших-таки реплік їхнього діалогу, насправді «зайвою», точніше заміною, не єдино-неповторною, як має бути у справжньому коханні, у цьому «трикутнику» виступає якраз Айша [5, с. 152–153]. У кожній своїй репліці й кожному жесті вона виявляє безсилу ревність до мертвої Хадіджі, чию могилу віддано провідує Махоммед: *«Як і за віщо можна так любити стару,/негарну, навіть мертву жінку?/ І зневажати гарну, молоду,/ кохану і закохану, живу?»* [10, с. 105].

Цей пасаж тільки додатково увиразнює принципову несиметричність, неспівмірність двох типів любові, що зіткнулися в цьому конфлікті: «з одного боку, земний ерос, представлений коханням Махоммеда до Айші, традиційна чоловіча «любов очима» [...], – з другого ж боку [...] – любов Махоммеда до іншої, до мертвої

Хадіджі – любов метафізична, містична, «більша за життя» настільки, що для неї не важить не лише фізична оболонка, не лише присутність чи відсутність Ідеальної Коханки тут-і-тепер, а навіть її присутність чи відсутність серед живих» [5, с. 154].

Відтак Айша зовсім слушно відчуває в тому, що «Хадіджа вмерла», не поразку суперниці, а додаткову її перевагу над собою: «О, якби дав Аллах, щоб не вмирала,/ то, може б, я її перемогла!» [10, с. 102]. І хоча Махоммед визнає Айшу «найкращою з усіх жінок на світі, / живих, і мертвих, і ненароджених!» [10, с. 104], проте продовжує любити мертву Хадіджі не за зовнішню красу, а за щось незбагненне: «...в ній щось було... щось вічне, Айшо.../Мені здається, що воно живе,/ і дивиться на мене крізь могилу,/ і голосом таємним промовля,/ і всі мої слова та й думку чує...» [10, с. 105].

О. Забужко вважає, що цей драматичний діалог – «по суті, зачаття коханого на посмертну вірність» – дає нам, «ключ до розуміння головного культурного послання Лесі Українки – любовного міфа, який вона внесла в українську культуру і своєю творчістю, і своїм життям» [5, с. 160].

Зрозуміло, що це далеко не повний спектр авторської візії любові, що художньо реалізувався у творчості Лесі Українки. Проте вже цей побіжний літературознавчий аналіз показує принципово важливе місце любовного дискурсу письменниці у майже тисячолітній історії національного й ширше – європейського любовного міфу.

Отже, життєво-світоглядна тема любові, проникнувши в українську національну літературу через посередництво Біблії та автентичної фольклорної традиції, послідовно входила в літературний контекст і як прояв любові до Бога, і як вияв земної любові між чоловіком і жінкою. Кожна культурно-історична епоха вносила своє бачення у розвиток цієї теми: від величання божественної любові в добу середньовіччя, через елегійні та любовні мотиви ренесансно-барокових віршів-пісень, до натхненних образів і мотивів романтичної любовної лірики та громадянських настроїв поезії доби позитивізму. Справжнє осмислення теми любові у філософсько-онтологічному ключі відбувається в добу модернізму. Леся Українка у своїй поетичній і драматичній творчості культивує таку «релігію любові», що підносить жертвовну любов, несумісну з ортодоксально-релігійним світоглядом («Одержима»), метафізичну,

містичну любов, вищу за смерть («Айша і Махоммед»), кохання як акт творчого «глибинного спілкування» (лірична поезія). Ціннісний максималізм письменниці дав змогу їй вибудувати власну концепцію любові, що є ключем до розуміння культурного послання Лесі Українки наступним поколінням.

Література

1. Бандурка: Українські сороміцькі пісні в записах З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича, П. Лукашевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, П. Чубинського, Хв. Вовка, І. Франка, В. Гнатюка / [за ред. Т. Шевчука]. Київ: Дніпро, 2001. 280 с.
2. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового заповіту / Переклад проф. Івана Огієнка. Київ: Українське біблійне товариство, 2005. 1376 с.
3. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. Кн. 1. 2-е вид., випр. Львів: Світ, 1992. 696 с.
4. Грінченко Б. Твори: У 2-х т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1990. 460 с.
5. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. 2-ге вид., виправл. К.: Факт, 2007. 640 с.
6. Сковорода Г. С. Твори: У 2 т. / Відпов. ред. О. Мишанич. Т 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. Київ: Обереги, 1994. 480 с.
7. Слово о полку Ігоревім / Упоряд. та примітки О. Мишанича. Київ: Рад школа, 1986. 310 с.
8. Томенко М. Теорія українського кохання. Київ: б. в., 2002. 128 с.
9. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. Т. 3: Драматичні твори (1896–1906). Київ: Наукова думка, 1976. 404 с.
10. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. Т. 4: Драматичні твори (1907–1908). Київ: Наукова думка, 1976. 352 с.
11. Українські сороміцькі пісні / Упоряд., передм., прим. М. Красикова. Харків: Фоліо, 2003. 288 с.
12. Ушкалов Л. Слобожанська візія любові. Ушкалов Л. Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури. Київ: Факт, 2007. С. 467–471.
13. Франко І. Студії над українськими піснями. Франко І. Твори: У 50 т. Т. 42. Київ: Наукова думка, 1986. С. 7–364.
14. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.
15. Шевчук В. Пісні крилатого зухвальця. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII століть: У 2-х кн. Кн. 1.: Ренесанс. Ранне бароко. Київ: Либідь, 2004. С. 102–110.
16. Шедеври української любовної лірики / Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осипова. Харків: Фоліо, 2006. 314 с.

Referenses

1. *Bandurka: Ukrainski soromitski pisni v zapysakh Z. Dolenhy-Khodakovskoho, M. Maksymovycha, P. Lukashevycha, M. Hoholia, T. Shevchenka,*

- P. Chubynskoho, Khv. Vovka, I. Franka, V. Hnatiuka* [Bandurka: Ukrainian shameful songs in the records of Z. Dolenji-Khodakovsky, M. Maksimovich, P. Lukashevich, M. Gogol, T. Shevchenko, P. Chubinsky, Kh. Vovk, I. Franko, V. Hnatyuk]. Kyiv, 2001. 280 p. (in Ukrainian).
2. *Bibliia abo knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho zapovitu* [The Bible or the Book of Scripture of the Old and New Testament]. Kyiv, 2005. 1376 p. (in Ukrainian).
 3. Vozniak M. *Istoriia ukrainskoi literatury* [History of Ukrainian Literature]. Lviv, 1992. vols. 1. 696 p. (in Ukrainian).
 4. Hrinchenko B. *Tvory* [Writings]. Kyiv, 1990. vols. 1. 460 p. (in Ukrainian).
 5. *Zabuzhko O. Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka v konflikti mifolohii.* [Zabuzhko O. Notre Dame d'Ukraine: Ukrainian in the conflict of mythologies]. Kyiv, 2007. 640 p. (in Ukrainian).
 6. Skovoroda H. S. *Tvory.* [Writings]. Kyiv, 1994. vols. 2. 480 p. (in Ukrainian).
 7. *Slovo o polku Ihorevim.* [The word about Igor's regiment]. Kyiv, 1986. 310 p. (in Ukrainian).
 8. Tomenko M. *Teoriia ukrainskoho kokhannia* [Tomenko M. Theory of Ukrainian Love]. Kyiv, 2002. 128 p. (in Ukrainian).
 9. Ukrainka Lesia. *Zibrannia tvoriv* [Collected works]. Kyiv, 1976. vols. 3. 404 p. (in Ukrainian).
 10. Ukrainka Lesia. *Zibrannia tvoriv* [Collected works]. Kyiv, 1976. vols. 4. 352 p. (in Ukrainian).
 11. *Ukrainski soromitski pisni.* [Ukrainian shame songs]. Kharkiv, 2003. 288 p. (in Ukrainian).
 12. Ushkalov L. *Slobozhanska viziia liubovi.* [Ushkalov L. Slobozhanska viziya of love]. In: *Ushkalov L. Skovoroda ta inshi. Prychynky do istorii ukrainskoi literatury.* Kyiv, 2007. pp. 467–471 (in Ukrainian).
 13. Franko I. *Studii nad ukrainskymy pisniamy.* [Franko I. Studios on Ukrainian songs]. In: *Franko I. Tvory.* Kyiv, 1986. vols. 42. pp. 7–364 (in Ukrainian).
 14. Chyzhevskiy D. *Istoriia ukrainskoi literatury: Vid pochatkiv do doby realizmu.* [Chyzhevsky D. History of Ukrainian Literature: From the Beginning to the Age of Realism]. Ternopil, 1994. 480 p. (in Ukrainian).
 15. Shevchuk V. *Pisni krylatoho zukhvaltsia.* [Shevchuk V. Songs of the cruel voracity]. In: *Shevchuk V. Muza Roksolanska. Ukrainska literatura Kh XVI–XVIII stolit.* Kyiv, 2004. vols. 1. pp. 102–110 (in Ukrainian).
 16. *Shedevry ukrainskoi liubovnoi liryky.* [Masterpieces of Ukrainian love lyrics]. Kharkiv, 2006. 314 p. (in Ukrainian).

Larisa Semenyuk. The Vision of Love in the Works of Lesya Ukrainka in the Context of Ukrainian Literary Tradition. The article summarizes the recent research of the love lyrics in Ukrainian literature, outlines the most common tendencies and regularities in the approach to this theme of artists of different literary

eras – from the Middle Ages to Modernism. The dialectics of understanding love in the works of Lesya Ukrainka is revealed. It is noted that the life-worldview of love got into Ukrainian national literature through the Bible, authentic folklore and consistently entered the literary context as a manifestation of love for God and as a manifestation of love between man and woman. Each cultural-historical epoch made its vision in the development of this theme: from the celebration of divine love in the Middle Ages, through elegiac and love motifs of the Renaissance-Baroque poems and songs, to inspired images and motifs of romantic love lyrics and of public mood of the era of positivism. True understanding of the theme of love in the philosophical and ontological sense occurs in the era of modernism. Lesya Ukrainka, in her poetic and dramatic works, cultivates «love as religion» and praises sacrificial love that is incompatible with the orthodox-religious worldview («Oderzhyma» (The Obsessed). Metaphysical, mystical love is higher than death («Aisha and Mokhammed»), love is also the act of creating «deep communication» (lyric poetry). Lesya Ukrainka's maximalism allowed her to build her own concept of love, which is the key to understanding her cultural message to the next generation.

Key words: Lesya Ukrainka, love tradition, «Oderzhyma», «Aisha and Mokhammed», lyric poetry, dramatic poem.

Семенюк Лариса Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID*: 0000-0002-6619-9695; nediljalar@gmail.com

УДК 821.161.2'05.09:7.04 Українка

Вікторія Соколова

Античний концепт «гнів богів» у творчості Лесі Українки

У статті розглянуто походження та еволюція концепту «гнів богів» і тих понять, з яким він корелюється, – «воля богів», «заздрість богів», «кара богів» – в античній традиції, та особливості втілення цих понять у творчості Лесі Українки. До аналізу залучено давньогрецьку міфологію, твори античних авторів, фікційні та нефікційні тексти Лесі Українки. З'ясовано, що різнорівнева художня рецепція концепту призводить до використання його в якості усталеного ідіоматичного виразу, мікрообразу, засобу характеристики персонажів, одного із аспектів ідейного навантаження художніх творів, способу виразу екзистенційних позицій авторки.

Ключові слова: гнів богів, заздрість богів, античність, рецепція, Леся Українка, Михайло Драгоманов.